

Борковська І. П.,

Національний технічний університет України "Київський Політехнічний інститут", м. Київ

СЛОВОТВІРНІ ЗАСОБИ В ДІЛОВИХ ДОКУМЕНТАХ

У статті аналізуються основні типи словотвору ділових документів, а саме: афіксація, конверсія та словоскладання і характеризуються зв'язки між компонентами в складних словах.

Ключові слова: конверсія, складне слово, префікс, семантична деривація, суфіксація, запозичений афікс.

В статье анализируются основные типы словостроения деловых документов: аффиксация, конверсия и словосложение и характеризуются связи между компонентами в сложных словах.

Ключевые слова: конверсия, сложное слово, приставка, семантическая деривация, суффиксация, заимствованный аффикс.

The article highlights the main types of word-formation in business documents: affixation, composition conversion and the relationships between the elements in compound words are defined.

Key words: conversion, compound, prefixes, semantic derivation, suffixation, foreign affixes.

Основним джерелом збагачення лексики в англійській мові є словотвір. Утворення нового слова пояснюється потребами в позначенні нових явищ та предметів. У багатьох випадках слово утворюється для більш точного вираження думки і раціональної будови висловлення.

Проблеми словотвору завжди цікавили вчених. Питання словотворення англійської мови розглядають такі вчені як Г.Б. Антрушина [2], Л.Ф. Омельченко [8], О.Д. Мешков [7], А.Е. Левицький [6], С.М. Єнікеева [4], Е.Д. Кубрякова [5].

Нові слова утворюються на основі вже існуючих у мові вихідних слів. Г.Б. Антрушина виділяє чотири структурні типи слів сучасної англійської мови: прості слова, похідні слова, складні слова і скорочення, які будуються певними способами [2, с. 34].

Існують різні класифікації способів словотворення в залежності від мети дослідження проблеми словотворення. Серед них є поділ на основні й другорядні типи словотворення (Мостовий І.М.; Антрушина Г.В.); поділ на морфологічний, синтаксичний та семантичний типи (Верба Л.Г, Арнольд І.В., Смирницький А.І.).

Способи словотворення традиційно розглядають в аспекті утворення різних частин мови, в основному, це стосується іменників, прикметників, дієслів і прислівників.

Таким чином, як було зазначено вище, традиційно в англійській мові виділяють наступні типи словотвору: 1) морфологічний (афіксація, словоскладання, скорочення, подвоєння, чергування); 2) морфолого-синтаксичний (конверсія); 3) лексико-семантичний, причому афіксація, конверсія і словоскладання є основні засоби утворення слів у сучасній англійській мові.

У деяких дослідженнях наголошується на продуктивності або активності словотвору. Щодо цих понять, ми будемо дотримуватися точки зору О.С. Кубрякової, яка вважає моделю продуктивною, якщо утворюється велика кількість слів; а активною, якщо утворюється багато нових одиниць [5, с. 21].

Протягом історії англійської мови морфологічний тип словотвору, а саме афіксація, був найпродуктивнішим способом словотвору. В наш час афіксальне словотворення залишається активним, хоча й поступається безафіксальному словотворенню, яке більш поширене у сучасній англійській мові. До морфологічних, а саме до афіксальних, відносять способи, за яких похідне слово утворилося за допомогою афіксальних морфем. Суфіксальні та префіксальні різновиди найпоширеніші серед них.

З етимологічної точки зору всі афікси англійської мови діляться на запозичені (іншомовні) та незапозичені (корінні). До корінних англійських найчастотніших відносять наступні афікси: іменникові *-er, -ness, -ing, -dom, -hood, -ship*, прикметникові *-ful, less, y, ish, ly, en*, дієслівні: *-en*, та прислівникові: *-ly*.

Запозичені афікси англійської мови – це афікси римського походження: іменникові: *-ion, -tion*; дієслівні: *-ate, -ute, -ct, -d(e), dis-*; прикметникові: *-able, -ate, -ant, -ent, -or, -al, -ar* і французькі афікси: іменникові: *-ance, -ence, -ment, -age, -ess*; прикметникові: *-ous*; дієслівні: *-en*.

Афікси можна класифікувати на продуктивні і непродуктивні. Продуктивні афікси продовжують приймати участь у деривації слів у наш час, на відміну від непродуктивних. Найпродуктивнішими виявляється прикметниково-формуючий суфікс *-able*, і префікс *-un*.

До продуктивних афіксів віднесемо також такі суфікси: іменникові: *-er, -or, -ing, -ness, -ism*; прикметникові: *-y, -ish, -ed, -able, -less*; прислівникові: *-ly*; дієслівні: *-ize -ise, ate*; та префікси: *un-, re-, dis-*.

Слід зазначити, що існує велика кількість афіксів, які є високочастотними у текстах (*-ful, -ant, -ent, -al*), але тим не менш, вони не приймають участь в утворенні нових слів в даний період, а отже, є непродуктивними.

Серед афіксальних похідних слів найбільш широко представлені лексичні одиниці, які мають у своєму складі суфікси і префікси іноземного походження.

Більшість іменників утворено за допомогою суфіксів романського та французького походження: *-tion, -sion, -ment, -ty*, які непродуктивні в наш час, а також префіксами *ex-, im-, in-, re-, con-, en-* того ж походження. Причому найпоширенішими серед них є іменники із суфіксами *-tion, -ment, -ty*.

Проілюструємо приклади іменників з найчастотнішими, але непродуктивними суфіксами: *relation, action, definition, location, documentation, presentation, taxation, consideration, development, payment, amendment, agreement, engagement, invalidity, confidentiality, impossibility*.

Щодо продуктивних суфіксів, то найбільше було знайдено іменників як із запозиченими, так і корінними суфіксами *-ing, -er, -or*. Наприклад: *meaning, proceeding, negotiating, forecasting, drawing, executor, arbitrator, underwriter, tenderer, director, acceptor, creditor, customer*.

В досліджувальному матеріалі похідні слова в класі іменників складають найбільшу частку (70%), прості іменники – 28 % і зовсім незначну (1-2%) – складні іменники, причому значення складних іменників позначають в основному конкретні дії виконавця в діловому світі: *tax-payer, spokesman, salesperson, tradesman*. Поширені префікси іменників романського походження: *im-, in-, re-, dis-, non-*. Наприклад: *non-execution, impossibility, discount, disclosure, refund, re-export*.

Морфологічний аналіз дієслів ділових документів вказує на те, що слова були утворені, в основному, за допомогою продуктивних суфіксів *-ise, -ate, -ute*. Наприклад: *constitute, execute, terminate, comprise*. Основні префікси, які приймають участь у словотворенні – це префікси романського і французького походження: *in-, un-, dis-, non-, sub-, under*. Наприклад: *disclose, submit, underwrite, indemnify*.

Аналізуючи клас прикметників виявилось, що 50% складають похідні слова, 30% прості і 20% складні. Суфікси прикметників мають романське або грецьке походження і в основному є непродуктивними: *-al, -ate, -ive, -ous, -ful, -ior, -ic, -ous*. Наприклад: *commercial, regional, national, identical strategic, logistic*. Серед продуктивних суфіксів виділялись прикметники із суфіксами: *-able, -ed, -y*. Наприклад: *viable, enforceable, reasonable, specified, liable, available, necessary, preliminary, limited, connected*, і прислівники із продуктивним суфіксом *-ly*: *commercially, correctly, automatically, separately, solely*.

У фокусі нашого дослідження знаходиться лексика ділового спілкування ділових документів, серед якої спостерігається наявність великої кількості складних слів, особливо термінів у ділових листах і договорах, а це можна пояснити стереотипністю ділового мовлення. Головне – донести інформацію чітко і логічно, а словоскладання є засобом спілкування в режимі мовної економії.

Як зазначалось в деяких дослідженнях, на основі аналізу функціональних рис мовних одиниць у мовленні виявлена продуктивність словоскладання, причому схильність англійського словотворення до композитних утворень пояснюється аналітизмом структури цієї мови [6 с. 154]. Таким чином, на сучасному етапі до поширених способів словотворення увійшло словоскладання. За таким типом словотворення з'являються нові слова, комбінуючи дві або більше основи. Потреба у нових найменувань реалізується за допомогою комбінацій існуючих слів, а це вважається точним і образним способом передачі інформації.

Традиційно виділяються три типи словоскладання: нейтральний, морфологічний і синтаксичний.

В нейтральному словоскладанні процес приєднання основ здійснюється без будь-якого елемента, інколи лише через дефіс. В деяких випадках одна із основ – скорочена. Проаналізувавши складні слова досліджувального матеріалу, можемо стверджувати, що такий тип словоскладання найпоширеніший у ділових документах, особливо іменники і прикметники, які характеризувались нейтральним типом словоскладання: *amalgamate, answerphone, backdate, backhander, checklist, headquarters, a quasi-contract, short-term, tax-free, overseas, force-majeure, tax-payer, highlight, framework, safeguarding*.

За морфологічним типом нове слово будується за допомогою двох основ і голосної або приголосної між ними. Такий тип характеризується непродуктивністю, хоча саме в ділових документах можна зустріти багато випадків використання цього словоскладання: *spokesman, salesman, salesmanship, tradesman, tradesperson*.

Слова синтаксичного типу словоскладання утворюються із сегментів мовлення і можуть містити артиклі, прийменники, прислівники. Такі "синтаксичні" складні слова зберігають у своїй структурі ознаки синтагматичних відносин. Синтаксичний тип словотворення є типовим для англійської мови і широко представлений в сфері ділової кореспонденції саме в іменниках і прикметниках: *above-the line – (adj), across-the board – (adj), work-to-rule (n), as-needed (adj), out-of-pocket (adj)*.

З точки зору семантичних відношень між елементами складного слова можна виділити складні слова з підрядним зв'язком компонентів, в яких один елемент є головним, а інший стоїть у функції додатку, означення, або обставини: *tax-payer, framework, short-term, tax-free, counterparts*. А в терміні *force-majeure* морфеми мають однаковий статус, тобто вони характеризуються сурядним зв'язком [3, с. 43].

Деякі терміни є прикладом новоутворень, значення яких є сумою значень складових елементів. При утворенні таких нових лексичних одиниць не відбулося семантичного зсуву її складових частин: *short-term* – короткостроковий, *tax-free* – вільний від сплати податків, *as-needed* – як потрібний, *salesman* – продавець, *overseas* – заморський, закордонний, *checklist* – список найменувань, які слід перевірити.

Існують терміни із семантичним зсувом, коли за значенням одного із компонентів можна здогадатись значення всього складного слова: *out-of-pocket* – потребує в оплаті готівкою, *wholesale* – вести оптову торгівлю.

В такому ряді складних слів один або обидва компоненти змінили своє значення: *counterpart* – дублікат, *highlight* – висувати на перший план, *a quasi-contract* – контракт, який має юридичну силу без офіційного узгодження, *windfall* – неочікуваний прибуток.

Складні слова можуть бути ексцентричними та ендосцентричними, в залежності від того, чи може загальне значення складного слова ідентифікується з одним із його компонентів. Якщо значення складного слова ідентифікується з одним із його компонентів, таке слово називається ендосцентричне, якщо ні – ексцентричним [3, с. 44], тому до ендосцентричних віднесемо такі слова: *short-term, tax-free, as-needed, salesman, overseas, checklist* і, відповідно, до ексцентричних: *counterpart, highlight, a quasi-contract, windfall*.

До неафіксального способу словотвору належать лексико-семантичний та конверсія.

Лексико-семантичний спосіб словотвору – це словотворення, при якому поява нової лексичної одиниці пов'язана лише із смисловою стороною слова [2, с. 102]. Такий тип словотвору не є поширеним у текстах ділових документах, на відміну від конверсії.

Конверсія – такий тип словотвору, при якому словотворчим засобом слугує парадигма слова, яка характеризує слово як слово певного типу, певного граматичного класу і виконує певну лексичну функцію [9, с. 151].

Отже, за допомогою конверсії утворення нового слова відбувається завдяки зміні категорії частини слова, в той час як морфемна форма слова залишається незмінною. Значення нового похідного слова відрізняється від попереднього твірного, але в якійсь мірі асоціюється з ним.

На сьогоднішній день конверсія є високопродуктивним способом словотвору англійської мови з таких чинників: по-перше, аналітичної структури мови; по-друге, наявності великої кількості односкладових слів в англійській мові, які, як відомо, є більш мобільними і гнучкими [2, с. 41]. Найпоширенішою парою слів, які приймають участь у процесі конверсії це іменник і дієслово, причому частіше саме дієслова є дериваційними елементами у цій парі: *Account – to account; advance – to advance; balance – to balance; bank – to bank ; contact – to contact; credit – to credit*. Іменник, як дериваційний елемент з'являється не так часто, такі відомі приклади як: *to go – go; to ban – ban; to move – move*.

Отже, афіксація, конверсія і словоскладення є основні засоби утворення лексики ділових документів в англійській мові. Через те, що словоскладання є номінативним засобом у режимі мовної економії, спостерігається наявність великої кількості складних слів, особливо термінів фахової лексики у ділових листах і договорах.

Література:

1. Арнольд І. В. Лексикологія сучасної англійської мови / І. В. Арнольд. – М. : Просвещение, 1959. – 351 с.
2. Атрушина Г. Б. Лексикологія англійської мови / Г. Б. Атрушина, О. В. Афанас'єва, Н. Н. Морозова. – М. : Дрофа, 2000. – 286 с.
3. Верба Л. Г. Порівняльна лексикологія англійської та української мов: посібник [для перекладацьких відділень вузів] / Л. Г. Верба. – Вінниця : Нова книга, 2003. – 160 с.
4. Єнікєєва С. М. Формування та функціонування нових словотворчих елементів англійської мови: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.04 “Германські мови” / С. М. Єнікєєва. – Харків, 1999. – 16 с.
5. Кубрякова К. С. Що таке словотвір / К. С. Кубрякова. – М. : Наука, 1965. – 78 с.
6. Левицький А. Е. Функціональний аспект неактивних типів словотворення: українсько-англійські та англо-українські паралелі / Левицький А. Е. Шелудько А. В. // Вісник Одеського нац. ун-ту ім. І. І. Мечникова. – Одеса, 2010. – № 25. – С. 149-157.
7. Мешков О. Д. Семантические аспекты словосложения английского языка / О. Д. Мешков. – М. : Наука, 1986. – 208 с.
8. Омельченко Л. Ф. Лексична семантика і структура англійських складних і складно похідних лексем із суфіксом *-er* / Л. Ф. Омельченко // Вісник Житомирського держ. ун-ту ім. Івана Франка. – Житомир, 2006. – № 27. – С. 44-49.
9. Харитончик З. А. Лексикологія англійської мови / З. А. Харитончик. – Мінськ : Вища школа, 1992. – 229 с.